

Antonín KALOUS, *Matyáš Korvín (1443–1490). Uherský a český král*, Veduta, České Budějovice 2009
(Edice Koruna, sv. 2)

488 s., ISBN 978-80-86829-48-7

„Zapomenutý král na českém trůně“ vděčí za své zapomnění jistě především pověsti, jíž ho obdařila česká nacionální historiografie počínaje Františkem Palackým. Možná tu ale sehrály roli i prozaičtější důvody. Postavu Matyáše Korvína nelze zkoumat bez znalosti maďarštiny, a tak i novější pokusy o realističtější zhodnocení jeho české vlády (František Šmahel, Josef Macek, Josef Válka, Petr Čornej) nutně zůstaly v půli cesty. Antonín Kalous díky svému studiu na Středoevropské univerzitě v Budapešti maďarský jazyk ovládl, a mohl tak výzkum Korvínovy osobnosti postavit na bezpečném základu. Řadu svých analytických studií nejprve využil v doktorské práci, obhájené roku 2005, aby o několik let později připravil i knižní podobu. Oproti disertaci, která byla zaměřena jen na některé aspekty Matyášovy vlády, se Kalous v knize snaží – a třeba předeslat, že úspěšně – o celistvě pojatou Korvínovu biografii.

Autor kombinuje ve výkladu chronologické i tematické hledisko, a to se všemi klady a zápory, jež tento přístup přináší. Zpracování jednotlivých problémových okruhů komplexněji a v širším časovém rámci je hlavním pozitivem, nicméně mnoho informací se duplikuje; zvolený způsob tak potěší především uživatele, kteří budou knihu číst výběrově, při souvislém studiu působí (často i vícenásobné) opakování rušivě. Šesti hlavním kapitolám předchází vstupní exkurz *Matyáš v dějinách*, pojednávající o Korvínově druhém životě. Autor snesl řadu dokladů, že i v českých zemích existovaly v období po Matyášově smrti hlasy oceňující jeho osobnost i vládu. Pomyslné nůžky v hodnocení uherského a českého krále se nejvíce rozevřely v 19. století, aby se ve století následujícím, především v jeho druhé polovině, názory opět sblížovaly. Kalousova kniha, zcela prosta nacionálních předpokladů a zároveň integrující výsledky maďarské a české historiografie, představuje symbolický svorník tohoto vývoje.

Po nezbytném přiblížení Matyášova rodového zázemí a jeho „prvních kroků“ výklad rychle spěje do sklonku 50. let 15. století, kdy se díky volbě dvou králů z nepanovnických rodů změnila středoevropská mocenská šachovnice. Kalous zdůrazňuje význam strážnických dohod (1458) mezi Matyášem a Jiřím z Poděbrad a ukazuje, že to byl právě český král, kdo se první odklonil od uzavřeného „věčného přátelství a bratrství“. Oproti starší historiografii autor realisticky posuzuje politiku kurie, která dlouho neměla zájem na boji s Poděbradem, a naopak si slibovala od spolupráce obou středoevropských vladařů účinnou alianci pro boj s Turky. V tomto ohledu Kalousovu interpretaci nezávisle potvrzují dvě souběžně vydané studie Janusze Smoľuchy a Petra Čorneje.¹

1) Janusz SMOŁUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej za pontyfikatu Piusa II (1458–1464) wobec Czech i krajów sąsiednich. Z dziejów dyplomacji papieskiej w XV wieku*, Kraków 2008; Petr ČORNEJ, *Kvadratura kruhu. Jiří z Poděbrad, kompaktáta a papežství*, Dějiny a současnost 30, 2008, č. 3, s. 17–21.

Druhý oddíl *Opory Matyášovy moci* má převážně kompilační charakter, přesto jde v rámci knihy o kapitolu zásadního významu. Kalous poutavě přibližuje základnu uherské Korvínovy moci, jejíž vylíčení je nezbytné nejen pro pochopení jeho vlády, ale přináší užitečný komparační materiál i českým badatelům, kteří se zabývají poděbradskou a jagellonskou epochou. Autor zde těží ze studií Andráse Kubinyiho, Pála Engela, Jánose M. Baka, Erika Fügediho, Eleméra Malyszse či Eszter Kovácsové,² díky nimž získala maďarská historiografie detailní představu o správní, hospodářské i sociální problematice uherského státu 15. století. Matyášovi se podařilo panovnickou moc upevnit, ať již hospodářskými reformami, revindikací komorních statků, spoluprací s církevní hierarchií či důsledným prosazováním svých věrných do klíčových úřadů. Je zjevné, že *homines novi* vyvolávali v Uhrách stejný odpor jako v Čechách a příliš se ani nelišila argumentace tradičních magnátských rodů, které v obou zemích sledovaly tento sociální pohyb s nevolí. Matyášovi se nicméně nejen dařilo obsazovat významné úřady, ale dokázal proměnit i strukturu magnátské vrstvy: ze 79 baronů doložených za jeho vlády 43 patřilo mezi staré rody, zatímco 36 jmenoval právě Korvín. Pro další bádání není bez významu i Kalousova snaha o přiblížení komplikované maďarské terminologie do češtiny. Sporným bodem je snad jen překlad „zászlós urak“, kde bych se místo „vlajkoví páni“ klonil k zavedenému „korouhevní páni“.

Velký důraz je v knize položen na správní problematiku. Tam, kde se uherskému králi nepodařilo prosadit vůči zemské obci, zakládal nové úřady či alespoň reorganizoval ty dosavadní, což opět vedlo k přerozdělení moci ve prospěch panovníka. Podobně si počínal při realizaci finanční a daňové reformy, která na rozdíl od analogického pokusu Jiřího z Poděbrad skončila úspěšně. Podle odhadu maďarských historiků se příjmy královské komory oproti Zikmundově epoše zdvojnásobily. Zajímavé ovšem je, že komorní výnosy byly za Korvínova panování více než trojnásobné v porovnání s jagellonskou epochou, což Kalous dává do souvislosti s „vysátím země“. Při pohledu na strukturu komorních příjmů ovšem vyvstává otázka, zda se jagellonští králové vůbec pokusili o důsledné využití fiskálních možností státu.³ Nemyslím si, že by země byla vysátá, spíše Vladislav s Ludvíkem nedokázali utáhnout daňový šroub způsobem, jak to učinil Matyáš. Nutno dodat, že díky pasivnější zahraniční politice ani tolik prostředků nepotřebovali.

Do výčtu úspěšných Matyášových reforem patří i reorganizace armády a obranného systému země, přičemž Kalous vedle aspektu vojenského upozorňuje i na hledisko reprezentativní. Spolu se soudobou maďarskou historiografií koriguje dříve panující představy o neporazitelnosti i početní síle Korvínova žoldněřského vojska, což však domácí publikum, jemuž jsou dobře známy Matyášovy neúspěchy na české půdě, nepřekvapí. Podobně opatrný je autor i při celkovém hodnocení korvínovských Uher, které byly mnohdy chápány jako příklad renesančního státu, či dokonce předobraz státu moderního. Byť nalezneme v zárodečné formě některé

2) Její zkrácené citované práce bohužel až na jednu výjimku chybí v bibliografii.

3) Viz s. 92. Struktura příjmů je vůbec překvapující. Podíl měst (král držel téměř polovinu ze 138 uherských měst a městeček) představoval pouze 3,3–3,5% z celkové sumy, což bylo méně, než odváděla např. saská enkláva.

jeho komponenty (utváření byrokratické vrstvy, profesionální diplomacie, žoldnéřské vojsko, restrukturalizace financí), nelze podobné příznaky příliš zveličovat.

Třetí kapitola *Aktivní demonstrace moci* směřuje již ke konkrétním vojenským a diplomatickým akcím Matyáše. První větší výpravy směřovaly do Transylvánie a poté do Moldávie a jejich účelem bylo pevnější připoutání zemí k Uherské koruně. Kalous zdůrazňuje účinnou Korvínovu propagandu, která měla legitimizovat mnohdy problematický postup vůči protivníkům. A že šlo o propagandu efektivní, ukazují i následující pasáže, které se věnují české válce. Byť autor konečně zbavuje tyto události jednostranné optiky, kterou do výkladu vneslo české nacionální dějepisceví a životopisci Jiřího z Poděbrad, přece jen z hlediska státoprávního nebyl Matyášův zásah úplně bezproblémový, jak by se mohlo zdát ze stránek knihy. Kalous zdůrazňuje Matyášovu argumentaci, podle níž vstupuje do války jen na prosby moravských stavů a k ochraně katolické víry, a jeho vztah – alespoň počáteční – k moravským katolíkům hodnotí jako partnerský. Tento „partner“ se nicméně svými akty již od vstupu do země chová jako zeměpán a je otázkou, zda pozvání jednoho z mocenských šlechtických uskupení mohlo stačit k ospravedlnění podobného postupu. Co se pak týče ochrany římské víry, již mnozí (i katolíci) současníci postřehli, že byla v této mocenské hře opoziční šlechty a uherského krále jen záminkou.

Autor logicky věnuje české válce jen stručnou pozornost, neboť o jejím průběhu bylo popsáno již mnoho papíru. Interpretace se asi i nadále budou lišit, a to i bez nacionálních předsudků, neboť hodnocení může vycházet i z hlediska tehdejšího kodexu cti. Autor posuzuje Matyášovy činy optikou vpravdě machiavelistickou, např. porušení slova u Viléma, neboť „*podle dobových zvyklostí nebylo třeba sliby dané kacířům dodržovat*“ (s. 136). Nešlo však o dobovou zvyklost, ale o vytrvale prosazované hledisko katolické církve, které urozená vrstva ve skutečnosti nikdy nepřijala za své, byť tu a tam nabízenou možnost oportunisticky využívala. S lehkostí se přenesl autor i přes známou zápletku ve vztahu Jiříka a Matyáše, jímž byl nabídnutý osobní souboj. K vysvětlení, že uherský král „*nepodlehly rytířskému idealismu*“ (s. 140), je nutno nicméně připojit, že ani Poděbrad si na rytířský idealismus nepotrpěl. Šlo o promyšlený tah, ze kterého mohl těžit pro své propagandistické účely. Otázkou pro další bádání pak zůstává podrobnější analýza síly Matyášovy strany. V knize je pojednána tato problematika v rovině obecnějších formulací a vypíchnutí nejdůležitějších členů z řad šlechty i měst, vzhledem ke snaze o úspornost výkladu někde i poněkud zmatečně. Pokud jsou zápisníci Matyášovy strany charakterizováni jako „*všechny katolické stavy*“ (s. 131), neodpovídá to příliš realitě.

Správa nově nabytých území je jádrem následující kapitoly, v níž se Kalous mohl opřít o své dosavadní objevené studie. Matyášova vláda na Moravě spočívala v brzkém nalezení statu quo se zemskou obcí, jíž ponechal značnou volnost. Na rozdíl od Uher se nesnažil o správní reformy ani důsledné prosazování svých věrných, což bezpochyby přispívalo k jeho oblíbě a vedlo k posílení zemského i stavovského vědomí. Spíše pasivní politika se odrazila i v zeměpanských příjmech. Ačkoli díky mezerovitosti pramenů nemůžeme dospět k přesnějším číslům, ukazuje autor,

že výnosy z Moravského markrabství byly jen nepatrným zlomkem sumy, kterou získával z Uher, a nadto z většiny zůstávaly v zemi samotné na financování vojenských posádek a králových přívrženců. Osudy Slezska a Lužice se již tak bezproblémově nejeví: „Přestože bylo přijetí Matyáše jako českého krále mnohem jasnější a rozhodnější než na Moravě, zasáhla jeho vláda tyto země daleko tvrdším způsobem“ (s. 187). Chtělo by se dodat, že právě proto. Zatímco na Moravě by Matyáš narazil na pevně zformovanou stavovskou obec, ve Slezsku a Lužicích mohl svoje představy o silné panovnické vládě realizovat mnohem snadněji. Byl to také Korvín, komu se podařilo – i přes značný odpor – zčásti zlomit slezský partikularismus a vytvořit zde základy jednotného zemského vědomí.

Přes autorův čtivý způsob psaní i promyšlenou strukturu se bohužel zejména v poslední třetině knihy začíná projevat slabina zvolené kombinace chronologického a tematického hlediska – opakování již napsaného. Důraz na neustálé zohledňování kontextu je sympatický v prvních kapitolách, v oddílech následujících již působí místy nadbytečně. Kniha jako by ztrácela svůj počáteční spád, k čemuž přispívají i rozvláčné odbočky, jako např. zajímavý, nicméně v daných souvislostech zbytečný exkurz k putování sultánova bratra Džema Evropou.⁴ V rámci této kapitoly, pojednávající o diplomacii a zahraniční politice Matyáše, jsou nejzdařilejšími pasážemi výklad o vztahu k papežství, postavený mj. na důkladné znalosti legátských relací, a přiblížení italské politiky.

Korvínovskou biografii sklenuje příznačně kapitola *Legitimizace a reprezentace*, neboť obě složky byly klíčovou složkou Matyášovy vlády. Nedyastický původ ho nutil vyvinout v legitimizačních strategiích nesmírné úsilí, které přesto nebylo vždy korunováno úspěchem. Jak Kalous upozorňuje, dlouho se Korvínovi nedařilo získat manželku odpovídající jeho postavení, neboť byl okolními vládci stále považován za parvenu (po smrti Poděbradovy dcery Kateřiny 1464 uzavřel sňatek až 1476 s Beatrix Aragonskou). A pokud první období vlády věnoval legitimizaci své, poslední desetiletí vlády směřoval veškeré snažení k legitimizaci levobočka Jana Korvína, a to nejenom v Uhrách, ale i v českých zemích. Matyášovo kurikulum jako by zde připomínalo Karla IV., který též první období svého panování strávil legitimizačním úsilím, aby v závěru vlády svou politiku zcela podřídil prosazení nástupnictví syna Václava. Tím ovšem paralely nekončí. Široká škála způsobů prezentace vlastního majestátu, jak ji autor nastiňuje v závěrečných pasážích knihy, řadí v tomto ohledu Matyáše na čestné místo po bok císaře Karla. Nikdo z českých středověkých králů nevěnoval reprezentaci takovou pozornost jako tito dva panovníci.

Závěrečné hodnocení Matyáše, že „za jeden z nejpodstatnějších výsledků jeho vlády v českých zemích a především na Moravě je možné považovat náboženskou toleranci“ (s. 335), vyznívá na první pohled poněkud odvážně, lze se s ním ale ztotožnit. Korvínovo přispění bych nicméně spatřoval v nepřímé rovině: krvavý konflikt ve jménu obrany víry, jenž Matyáš na českomoravské půdě vedl, patrně definitivně přesvědčil zemskou obec, že tudy cesta k uspořádání poměrů nevede. Válka se tak stala jakýmsi katalyzátorem procesu, který posléze vedl k uzavření kutnohorského

4) Autor zde využil své studie *Evropská pouť prince Džema. Osmanský princ v osidlech diplomacie pozdního středověku*, Dějiny a současnost 27, 2005, č. 10, s. 37–40.

náboženského smíru roku 1485. Co ovšem na Matyášově vládě zpochybnit nelze, je „otevření kanálů pro moderní evropské trendy směřující především z Itálie“ (s. 335), které zprostředkoval českému prostředí především budínský dvůr.

O osudech lidí i knih někdy rozhodují náhody. Na přelomu 15. a 16. století česká elita musela pozvolna vzít na vědomí, že se centrum středoevropské politiky přesunulo do hlavního města Uher. O půltisíciletí později Praha ztratila ve prospěch Budapešti Středoevropskou univerzitu a elitní vysoké učení se přestěhovalo jen nedaleko od míst, kde se kdysi usídlil Vladislav Jagellonský. Akademická peregrinace přinesla zájem o znalost maďarského jazyka a patrně jen díky tomu mohla vzniknout monografie o Matyáši Korvínovi, která splatila velký dluh české historiografie vůči neprávem opomíjenému králi. I když asi nelze očekávat, že odborná a především laická veřejnost beze zbytku přijme autorův pohled, zcela oproštěný od hodnotících stanovisek, snad se díky jeho knize Matyáš natrvalo vrátí do galerie českých králů, kde mu je místo s pravidelností upíráno.⁵

ROBERT NOVOTNÝ

5) Naposledy v monografii *Čeští králové*, vyd. Marie RYANTOVÁ – Petr VOREL, Praha – Litomyšl 2008. Kalousova kniha má být polemikou s důvody editorů pro nezařazení Matyáše, srov. s. 337, pozn. 8.

Pavel KALINA, *Benedikt Ried a počátky záalpské renesance*, Academia, Praha 2009

300 s., ISBN 978-80-200-1744-4

Benediktu Riedovi († 1534), významnému a i širší veřejnosti známému architektovi, nebyla doposud věnována česky psaná monografie a i německá práce Götze Fehra je stará téměř padesát let.¹ Tuto mezeru nyní zaplňuje kniha historika architektury Pavla Kaliny, který v úvodu programově rezignoval na teoretické problémy vážící se k Riedově architektuře a soustředil se především na historický kontext architekta díla. Autor monografii rozdělil na tři hlavní oddíly: první, tvořící téměř polovinu knihy, nese název *Osobnost Benedikta Rieda*, její zaměření je však mnohem obsažnější. Druhá část představuje katalog staveb, třetí pak sleduje formální a historický kontext Riedovy tvorby.

Místo úvodní kapitoly autor přibližuje „atmosféru doby“ rozbořením obrazu Dürerova žáka Hanse Baldunga Griena.² Na jím zachycené stavbě můžeme pozorovat konglomerát pozdně gotické a raně renesanční architektury, příznačný i pro Benedikta Rieda, a spolu s Kalinou se zamýšlet nad dobovými možnostmi přenosu vizuálních podob. Autor si klade zřejmě zbytečnou otázku, zda a odkud

1) GÖTZ FEHR, *Benedikt Ried. Ein deutscher Baumeister zwischen Gotik und Renaissance in Böhmen*, München 1961. V přehledu bádání pak Kalina vyhodnocuje vedle prací G. Fehra a Václava Mencla také přínosné studie Jamese Aclanda a Roberta Marka, jež až doposud nebyly v českém a německém prostředí reflektovány. Zatímco Mencl se zabýval estetikou rovinou Riedových kleneb, texty Jana Muka se věnovaly i jejich konstrukci.

2) Hans Baldung Grien, *Umučení sv. Doroty*, 1516. Národní galerie v Praze.